

MELKSLAGTAND VAN EEN KALF VAN DE WOLHARIGE MAMMOET

DICK SCHLÜTER, VON WEBERLAAN 11, 7522 KB ENSCHEDE, D.SCHLUTER@KPNMAIL.NL

Summary

Deciduous tusks of the woolly mammoth, *Mammuthus primigenius* (Blumenbach, 1799) are rare in the fossil record. In 2003 a left deciduous tusk was found in Flamschen near Coesfeld (Westfalen, Germany) on the slag-heap from a wet sandpit which is exploited by the firm Westquarz Tecklenborg GmbH. This article presents the find, the first one in Westfalen, which measures 6,4 cm in length. The autor has donated his finding in October 2018 to the LWL Museum für Naturkunde in Münster where it is shown in the permanent exhibition.

Een melkslagtand van de wolharige mammoet, *Mammuthus primigenius* (Blumenbach, 1799) is een zeldzame vondst. Dit in tegenstelling tot (fragmenten van) de permanente slagatand van deze uitgestorven slurfdrager. In deze bijdrage wordt naar aanleiding van een artikel van Dick Mol in *Cranium* 35-1 (2018) een melkslagtand beschreven afkomstig uit een natte afgraving van de firma Westquarz Tecklenborg GmbH in de buurtschap Flamschen bij Coesfeld (Westfalen, Duitsland), die wordt toegeschreven aan de laat-pleistocene wolharige mammoet.

Net als bij de huidige olifant ontstonden in de tandkassen (alveolen) van de wolharige mammoet melkslagtanden en vrij snel daarna (en soms gelijktijdig) de aanzet voor de groei van twee permanente slagatanden. In wezen gaat het hier om de bovenkaaksnijtanden. Wanneer het kalf rond een jaar oud is groeien de permanente slagatanden door en worden de twee melkslagtanden gewisseld (Mol, *et al.*, 2018).

De melkslagtand van Flamschen/Coesfeld (Westfalen, Duitsland) met een lengte van 6,4 cm, gezien vanaf verschillende kanten.

The deciduous tusk from Flamschen/Coesfeld (Westfalen, Germany) with a length of 6,4 cm, seen from different views.

De fossiele melkslagtand die hier wordt beschreven werd in 2003 door de auteur gevonden in de natte zand- en grindgroeve Coesfeld II van de firma Westquarz Tecklenborg GmbH in de buurtschap Flamschen. De groeve is vanaf 1996 in gebruik en sindsdien zijn er door amateur-paleontologen uit Nederland fossielen gevonden uit het Boven-Krijt en het Laat-Pleistoceen (Weichselien). Vanaf 1999 wordt er door de auteur ook naar archeologische vondsten gezocht afkomstig uit het Midden-Paleolithicum (Richter, 2013). WPZ-lid Jan van de Steeg uit Losser heeft ook toestemming om in de groeve Coesfeld II te zoeken naar fossielen en artefacten. Andere personen wordt de toegang tot het terrein ontzegd. Of de archeologische artefacten uit het Midden-Paleolithicum (Neanderthalers) en de vondst van de melkslagtand en andere laat-pleistocene botten, kiezen en tanden uit dezelfde laag/lagen afkomstig zijn valt door de wijze van winning in deze natte zandafraving niet precies vast te stellen.

'KNOCHENKIES'

Op basis van 20 jaar waarnemingen en gesprekken met de arbeiders die werkzaam zijn in de afgraving Coesfeld II is de overtuiging ontstaan dat zowel de archeologische als de paleontologische vondsten afkomstig zijn van een diepte tussen 12 en 16 meter. Deze mening wordt bevestigd door het feit dat sinds een aantal jaren de zand- en grindlagen – het gaat hierbij om de laat-pleistocene en holocene opvulling van een oud rivierdal – in de vorm van terrassen worden uitgebaggerd. Pas wanneer terrassen van rond de 12 meter en dieper worden uitgebaggerd (de maximale diepte in Coesfeld II is 16 meter) is het mogelijk om vondsten te doen. Het gezeefde grind afkomstig van de genoemde diepte heeft veelal een grovere samenstelling dan grind afkomstig uit hoger gelegen lagen en heeft tevens een andere kleur.

Elders in Westfalen is vastgesteld dat botten van laat-pleistocene ouderdom voorkomen in lagen 'Knochenkies'. Het gaat hierbij om een bij elkaar gespoelde laag grind en stenen die gedateerd wordt op globaal rond de 65.000 jaar oud (Vroeg-Weichselien) en die ook de nodige botresten van dieren afkomstig van de mammoetstep-

pe bevat (Quenders *et al.*, 2015). Het is mogelijk dat er ook in Flamschen/ Coesfeld sprake is van zo'n laag 'Knochenkies' en dat de melkslagtand uit deze laag afkomstig is. In ieder geval is het tandje ouder dan 14.000 jaar, aangezien wordt aangenomen dat in die tijd in dit deel van Europa de wolharige mammoet is uitgestorven.

AFMETINGEN

De vrijwel gave melkslagtand is enigszins zijdelings afgeplat en licht gebogen. Op basis van de ondiepe groeve aan de binnenzijde van de buiging kan worden vastgesteld dat het om een linker melkslagtand gaat (Mol, 2018). Het gave exemplaar is 6,4 cm lang. Het uiteinde is afgedekt met een laagje email. Deze kroon is aan de binnen en buitenzijde tussen de 1 en 1,4 cm lang. Bij de kroon is sprake van een laagje tandcement op het ivoor met een breedte van 0,9 tot 1 cm. De breedte van de melkslagtand, gemeten aan de afgeplatte zijanten, bedraagt 1,1 cm bij het kapje van het email en 0,7 cm bij de overgang van het ivoor naar de pulpaholte. De opening van de pulpaholte is 0,3 cm en de diepte van de holte bedraagt 3,6 cm.

Aangezien er geen sprake is van slijtsporen mag worden aangenomen dat de mammoetbaby in het eerste levensjaar gestorven is en dat de tand toen nog aanwezig was in de linker tandkas van het kadaver. Bij het baggeren in de zand- en grindgroeve zijn in 2003 geen restanten van de schedel of de tandkas van het mammoetkalf gevonden maar wel is op het stort de vrijwel gave tand veilig gesteld. In andere jaren zijn door de auteur restanten van boven- en onderkaakskiesjes gevonden die afkomstig zijn van mammoetkalveren.

LWL-MUSEUM FÜR NATURKUNDE

Voor zover tot nu toe bekend, is de vondst bij Coesfeld de eerste melkslagtand die in Westfalen is gevonden. Vanwege de zeldzaamheid en het wetenschappelijk belang is de vondst in oktober 2018 overgedragen aan het LWL Museum für Naturkunde in Münster (Sentruperstrasse 285, 48161 Münster, www.lwl-naturkundemuseum-muenster.de). Onder inventa-

risnummer WMNM P75094 is deze opgenomen in de collectie en maakt thans deel uit van de vaste presentatie in het museum.

Het LWL-Museum für Naturkunde is in het bezit van een rijke collectie fossielen afkomstig uit Westfalen. Een groot aantal topstukken uit verschillende geologische periodes – waaronder het Pleistoceen – worden voorzien van de nodige context vanaf 2018 in een vernieuwde presentatie voor het voetlicht gebracht. Er is tevens een planetarium. Omdat het museum bij de ingang van de dierentuin van Münster staat is een bezoek goed te combineren met de Allwetter Zoo.

Een afgietsel van de melkslagtand is geschonken aan het museum Min 40 Celsius van WPZ-lid René van Uum, in Varsselder, in de Gelderse Achterhoek.

DANKWOORD

Met dank aan Dick Mol voor zijn opmerkingen en suggesties naar aanleiding van een concept van deze bijdrage.

LITERATUUR

- Mol, D. (2018) Melkslagtanden en kleine permanente slagstanden van de wolharige mammoet, *Mammuthus primigenius* (Blumenbach, 1799), gevonden op onze stranden. *Cranium*, 35-1, 26-35.
- Mol, D., A. Bijkerk, J. P. Ballard (2018) Deciduous tusks and small permanent tusks of the woolly mammoth, *Mammuthus primigenius* (Blumenbach, 1799) found on beaches in The Netherlands. *Quaternary* 1-1, 7, 1-14.
- Quenders, T., S. Senczek, M. Baales, B. Stapel (2015) Eiszeitliche Tierknochen aus dem neuen Abwassersystem des Ruhrgebietes. in: *Archäologie in Westfalen-Lippe* 2014, 34-37.
- Richter, M. (2013) Mittelpaläolithische Funde aus Coesfeld-Stevede. in: Baales, M., H-O. Pollmann, B. Stapel (Eds.) *Westfalen in der Alt- und Mittelsteinzeit*, 72-73.